

De Onlanden

November 2023

In deze nieuwsbrief:

Oude nieuwsbrieven toegankelijk gemaakt (p.1), Werkzaamheden Natuurmonumenten (p.1), De vleermuizen van Meerzicht (p.3), Oever- en waterplanten langs kaden in De Onlanden (p.7), De Roerdomp en nog enkele reigerachtigen van De Onlanden (p. 9), Lepelaars in De Onlanden 2023, een korte update (p.12).

Oude nieuwsbrieven toegankelijk gemaakt

De Onlanden Nieuwsbrief verschijnt al sinds 2005. Ze zijn allemaal terug te lezen op [de pagina 'publicaties en rapporten' op onze website](#). Maar wat als u op zoek bent naar wat in eerdere Nieuwsbrieven geschreven is over een bepaald onderwerp of een bepaalde soort? Om daar achter te komen zat er tot nu toe niets anders op dan je alle Nieuwsbrieven doornemen, een behoorlijk karwei. Sinds kort bestaat er een index die is samengesteld van de artikelen vanaf Nieuwsbrief nr. 1, dec. 2005 t/m de Nieuwsbrief van mei 2023. Latere nieuwsbrieven kunnen worden geïntegreerd.

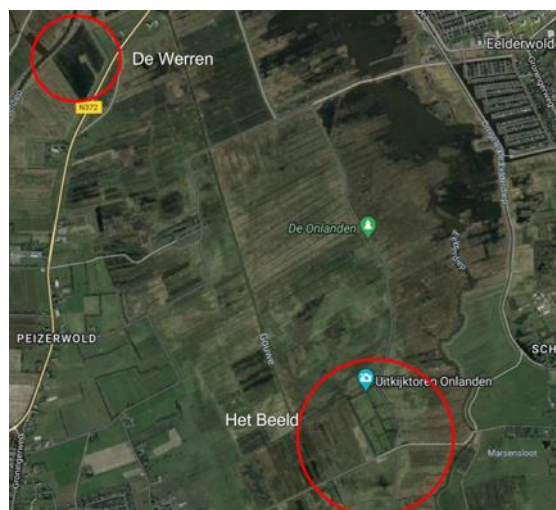
De index betreft zeven categorieën: Beheer, Flora en Fauna, Vogels, Zoogdieren, Planten, Insecten/Slakken, Amfibieën/Reptielen/Vissen. Onderaan de index zijn extra verwijzingen toegevoegd naar artikelen over drie inmiddels vertrokken personen die een lange reeks van jaren grote verdiensten hebben gehad voor de Onlanden: Herman Sips, Wim van Boekel en Jacob de Bruin. Ook wordt er verwezen naar een artikel over de landschapsarchitect Harry de Vroome.

Ik denk dat menigeen niet weet hoeveel en welke kennis over beheer en natuur door de jaren heen is verzameld door tal van onderzoekers, al of niet in dienst van een natuurbeschermingsorganisatie. De index geeft u een snel overzicht daarvan en zal u hopelijk uitnodigen ook de oude Nieuwsbrieven nog eens in te zien.

Leo Stockmann, redactie Natuurbelang De Onlanden.

Werkzaamheden Natuurmonumenten

In de Onlanden werkt Natuurmonumenten momenteel aan een aantal projecten ten behoeve van natuurherstel. In libellenpolder De Werren is meer ruimte gemaakt voor de groene glazenmaker, door het verbreden van bestaande sloten tot petgaten. Rondom Het Beeld wordt gewerkt aan het herstel van het watersysteem door het dempen van sloten. Ook worden hier stukken geplagd ten behoeve van de ontwikkeling van nat schraalland.

Libellenpolder: verbrede sloot/petgat. Foto: Natuurmonumenten

Inrichting petgaten libellenreservaat De Werren

De Libellenpolder De Werren is speciaal ingericht voor libellen. In De Werren komt al geruime tijd een populatie groene glazenmakers voor. De groene glazenmaker staat als “kwetsbaar” vermeld op de Rode Lijst van libellen in Nederland. De soort is tevens beschermd in de Habitatrichtlijn. De groene glazenmaker is voor de voortplanting gebonden aan watervegetaties met krabbenscheer. In de rest van het land gaat het momenteel erg slecht met krabbenscheer. Dit komt onder andere door de desastreuze invloed van de Amerikaanse rivierkreeft. Hierdoor hebben we in het Noorden van het land, waar deze problemen (nu nog!) in mindere mate spelen, een grote zorgplicht voor het voortbestaan van krabbenscheer en de groene glazenmaker.

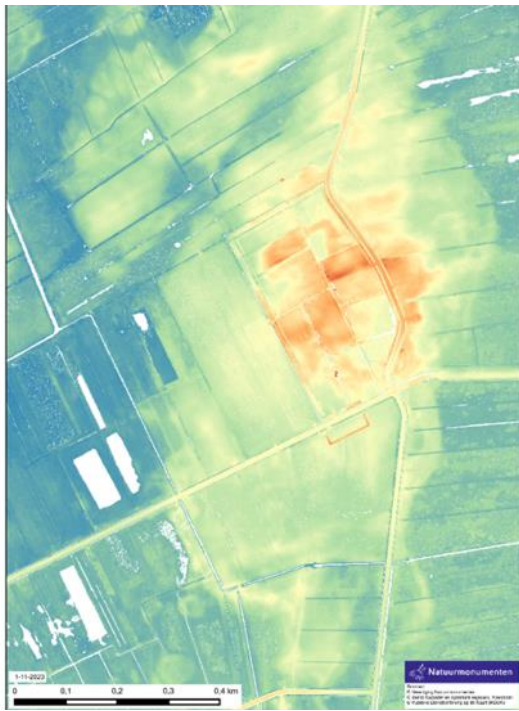
De sloten in De Werren waren smal en vroegen veel onderhoud. Dit maakte het lastig om het leefgebied van de groene glazenmaker duurzaam in stand te houden. Door de sloten te verruimen naar petgaten, is een groot leefgebied voor de groene glazenmaker en andere zeldzame libellensoorten ontstaan. Daarnaast krijgen verlandingsvegetaties meer ruimte. Het project is inmiddels afgerond.

Herstel grondwatersysteem rond Het Beeld

Rondom het beeld wil Natuurmonumenten het grondwatersysteem herstellen. Het watersysteem is hier heel interessant doordat de ondergrond bestaat uit zand, wat goed te zien is op de hoogtekkaart (zie kaartje: rood is hooggelegen, blauw laag). Idealiter kan regenwater hier de bodem infiltreren en komt aan de randen van de zandkop weer omhoog. Dit water is mineraalrijk kwelwater. Door het dempen van een aantal sloten die de zandkop

Groene glazenmaker. Foto: Natuurmonumenten

Hoogtekaart rond Het Beeld: rood is hoog, blauw is laag. Bron: Natuurmonumenten.

nu doorsnijden, zal het water langer vastgehouden worden. Zo zorgen we ervoor dat mineraalrijk kwelwater niet meteen via de sloten wordt afgevoerd, maar juist bij de vegetatie in het maaiveld, terecht komt.

Het systeemherstel heeft als consequentie dat, zeker op het hoge deel, een aantal sloten en de daar voorkomende vegetatie deels zal verdwijnen. Hier staat echter tegenover dat in het lagere deel juist een aantal sloten verbreed zal worden, waardoor meer plekken geschikt worden voor het voorkomen van waardevolle vegetatie.

Naast het dempen en verbreden van sloten zullen verschillende percelen deels geplagd worden. Hierbij wordt de bovenste laag van de zode verwijderd, om zo de voedselrijke laag af te voeren. Bloemrijk, schraal grasland krijgt dan weer de kans om te ontwikkelen. Eind 2023 zullen de werkzaamheden van start gaan.

Mocht u naar aanleiding van dit artikel nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met Natuurmonumenten (l.bosma@natuurmonumenten.nl)

Lies Bosma, ecooloog Natuurmonumenten.

De vleermuizen van Meerzicht

Zo'n twee jaar geleden werd vakantiepark Meerzicht, gelegen aan het meest noordoostelijke puntje van het Leekstermeer opgekocht door Europarcs. De oude huisjes zouden worden 'opgeknapt' en nieuwe worden gebouwd.

Hoewel de plannen spraken over een natuurvriendelijke inrichting, dreigden veel overhoekjes en bestaande schuil-, foerageer- en nestgelegenheden verloren te gaan. De bewoners van het park zijn hiertegen in opstand gekomen en met succes: op 30 december 2022 hebben ze het park teruggekocht van Europarcs.

Data verzameling

De ecologische waarden van het park zijn een belangrijke aanleiding voor en basis onder het protest geweest. En daarvoor moesten data worden verzameld. Een van de bewoners die

De Rosse vleermuis (NYCTALUS NOCTULA) is een van de grootste vleermuissoorten van West-Europa, met een gewicht van rond de dertig gram en een spanwijdte van 32-40 cm.

daaraan bijgedragen heeft is Jochem Duijts. Hij heeft zich toegelegd op de vleermuizen van het park. Wat twee jaar geleden begon met alleen een batdetector om te kijken welke soorten er op het park te vinden waren, groeide al snel uit tot het volgen van de vleermuizen met betere batdetectors, infrarood- en warmtecamera's en een periscoop om in holle bomen en spechtengaten te kijken.

Tegenwoordig wordt er in bebouwd gebied veel onderzoek naar vleermuizen gedaan omdat ze een beschermde status hebben en dus in beeld gebracht moeten worden bij nieuwe ontwikkelingen of bijvoorbeeld het verduurzamen van huizen. Buiten bebouwd gebied is er echter veel minder bekend. En ook over soorten die niet in gebouwen verblijven zoals de rosse vleermuis en de watervleermuis is veel minder bekend.

Vleermuizen bestaan al lang. Fossiele vondsten laten zien dat vleermuissoorten uit het vroege eoceen (52 miljoen jaar geleden) in lichaamsbouw in hoge mate overeenkomen met de hedendaagse soorten. Ze zijn als soortgroep lange tijd zeer succesvol geweest maar vanaf de midden jaren 1950 daalde de Europese vleermuispopulatie. Omdat vleermuizen bovenaan de voedselketen staan speelt niet alleen de afname van insecten een rol maar ook de gifstoffen die gebruikt worden om insecten te bestrijden in bouw en landbouw (zoals glyfosaat). Daarnaast spelen zowel vernietiging en verstoring van verblijfplaatsen en versnippering van biotopen een belangrijke rol in de afname. Lawaai en licht maken jagen moeilijker. Verkeer en windmolens vormen gevaren onderweg¹.

De Laatvlieger (EPTESICUS SEROTINUS) is een van de grootste vleermuizen van Nederland. Hij is te herkennen aan zijn tweekleurige vacht: koffiebruin op de rug en koffiemet-melk-bruin op de buik. Het gewicht is zo'n 15-35 gram. De vleugels zijn relatief lang en breed met een spanwijdte van 32-38 cm. Gezicht, oren en vlieghuid zijn zwartbruin. De oren zijn relatief klein, meer lang dan breed, met vijf opvallende dwarsplooiën. De laatvlieger kreeg zijn naam omdat hij 's avonds later uitvliegt dan een andere grote vleermuis: de Rosse vleermuis.

De soorten van Meerzicht

Op het park zijn een aantal soorten waargenomen. De rosse vleermuis is te vinden in spechtengaten, met name in de grotere wilgen op het park. De ruige dwergvleermuis en gewone dwergvleermuis en de laatvlieger maken gebruik van de huisjes op het park en de vele opgehangen vleermuisenkasten. De baardvleermuis, meervleermuis en kleine dwergvleermuis zijn alleen foeragerend gehoord boven het Leekstermeer. De verwachting is dat ook de gewone grootoorvleermuis daar zal foerageren. Deze is bij Lettelbert waargenomen maar heeft een dusdanig zacht geluid dat hij moeilijk waar te nemen is.

De rosse vleermuis

Er zijn zo'n 100 rosse vleermuizen te vinden op het park en daarmee zijn ze de meest voorkomende soort op Meerzicht. Wanneer we spreken – half oktober – loop te baltsperiode van de rosse vleermuis net af. De dieren gaan nu op zoek naar een winterverblijf: een boomholte die geschikt is. Na de winterperiode vormen de vrouwtjes een kraamkamer waar ze hun jongen kunnen werpen en

grootbrengen. De jongen worden geboren vanaf half juni tot begin juli en zijn na vier weken vliegvlug. Na het uitvliegen van de jongen wordt de kraamkamer een paarverblijf. Een mannetje heeft meerdere vrouwtjes (de literatuur vermeldt dat dit kan oplopen tot 16 vrouwtjes). Vanuit de opening 'roept' hij om vrouwtjes aan te trekken. Ook smeert hij geur vanuit een speciale geurklier bij zijn keel rond de opening om aan te geven dat andere mannetjes niet welkom zijn.

De vrijgezelle en niet geslachtsrijpe mannetjes zijn minder honkvast. Zij rusten overdag niet alleen in spechtengaten maar maken ook gebruik van spreuwenkasten.

Foerageren op en rond het Leekstermeer

De vleermuizen die op het Leekstermeer foerageren komen echter niet alleen vanaf het vakantiepark. De meervleermuis is bijvoorbeeld een huis-bewoner, zij zijn te vinden in een aantal jaren '80 woningen in Leek (zo'n 80 volwassen dieren). Bij Nienoord staan een aantal koloniebomen met watervleermuizen (zo'n 50 volwassen dieren). De vleermuizen volgen de Leeksterhoofdvaart en de Rodervaart naar het Leekstermeer. Het is duidelijk te zien dat de dieren verlichting vermijden: ze kiezen liever een iets langere route over donkere weilanden dan dat ze langs verlichte bebouwing vliegen. Opnames met de batdetector laten zien dat ook vanuit Leegkerk waetervleermuizen naar het Leekstermeer en de vloeivelden van de Cosun komen.

De meer- en watervleermuizen foerageren bij voorkeur op het Leekstermeer. Daar zoeken ze vooral de luwe plekken op omdat daar meer insecten zijn en deze makkelijker te vangen zijn. Meerzicht ligt in een luwe hoek van het meer, wat de grote hoeveelheid vleermuizen verklaart. Beide soorten gebruiken een trawling-techniek: wanneer een insect gelokaliseerd is, wordt deze naar het water geduwd en met de pootjes opgepakt. Deze soorten zijn dan ook duidelijk te herkennen aan relatief grote pootjes. Bij harde wind (boven windkracht 3 à 4) ontstaat te veel golfslag op het meer en kijken ze uit naar de weilanden rond het meer.

De rosse vleermuizen foerageren boven De Onlanden, hoog boven het riet. Wanneer het het voedselaanbod groot is [gestreepte rietuil, moerasspinner] biedt het moeras een waar buffet. Op de batdetector klinkt dat als

De Watervleermuis (MYOTIS DAUBENTONII) is een grote vleermuis, met een gewicht van 8-17 gram en lange, relatief brede vleugels met een spanwijdte van 20 tot 30 cm. De buikvacht is grijswit met een donkere ondervacht en steekt duidelijk af tegen de middel- tot donkerbruinariize ruavacht.

De Meervleermuis (MYOTIS DASYCNEME) is een grote vleermuis, met een gewicht van 14-20 gram en lange relatief brede vleugels met een spanwijdte van 20 tot 30 cm. De buikvacht is grijswit met een donkere ondervacht en steekt duidelijk af tegen de middel- tot donkerbruingrijze rugvacht.

een aaneenschakeling van 'buzz-momenten', dit is een speciaal geluid dat ze maken als ze een prooi te pakken hebben.

De gewone dwergvleermuis zoekt zijn voedsel vooral op het vakantiepark. De ruige dwergvleermuis doet dit ook maar kiest ook nog wel eens voor het meer. De laatvlieger geeft de voorkeur aan het vakantiepark en de omliggende weilanden.

Bijzondere observaties en meer vragen

Er blijkt een hele wereld aan gedrag achter de vleermuizen te zitten. Naast het 'deurbeleid' van de rosse vleermuis en het verschil in foerageren tussen de soorten heeft Jochem meer interessante observaties gedaan.

Hij vertelt dat vleermuizen luie dieren zijn. Wanneer er genoeg voedsel te vinden is, zijn ze zó weer terug en slapen ze de rest van het etmaal. Voordat ze voedsel gaan zoeken, wordt er echter eerst

Foto boven: De gewone dwergvleermuis (PIPISTRELLUS PIPISTRELLUS) is een kleine vleermuis, met een gewicht van 3,5 – 8 gr en naar verhouding vrij lange, smalle vleugels, met een spanwijdte van 18 tot 24 cm. De gewone dwergvleermuis lijkt sterk op de ruige dwergvleermuis.

Foto rechtsboven: De Ruige dwergvleermuis (PIPISTRELLUS NATHUSII) is een vrij kleine vleermuis, met een gewicht van 6 - 15,5 gr en een spanwijdte van 23 tot 25 cm en lijkt sterk op de gewone dwergvleermuis. Foto rechtsonder: De kleine dwergvleermuis (PIPISTRELLUS PYGMAEUS) is door de sterke fysieke gelijkenis met de gewone dwergvleermuis lange tijd over het hoofd gezien. Hij is echter iets kleiner. De kopromplengte bedraagt 48 mm, de spanwijdte 24 cm en het gewicht ca. 7 gram.

uitgebreid gepoetst en gestrekt. En hoewel Jochem tot nu toe niets in de literatuur gevonden heeft over elkaar wassen, ziet hij toch dat ze elkaar af en toe een likje geven. Jochem zou hier nog wel dieper in willen duiken. Na het poetsen vliegen ze kort achter elkaar één voor één uit. Vermoedelijk omdat er zo minder gemakkelijk meerdere vleermuizen door een predator, bijvoorbeeld een uil, gepakt worden.

Vanaf dit jaar volgt Jochem de winteractiviteit in een van de koloniebomen van de rosse vleermuizen met een permanente batlogger. In de winter zitten ze diep weggedoken in holle bomen waardoor je ze niet kunt tellen. Maar de batlogger vangt de geluiden op die ze maken als ze even wakker worden. Hoewel het de verwachting was dat de vleermuizen een winterslaap houden, blijken ze toch om de paar weken even wakker te worden.

Inmiddels heeft Jochem best veel informatie verzameld over het gedrag van de rosse vleermuis gedurende het jaar. Het doel voor de komende jaren is om ook een beter beeld te krijgen van de andere vleermuissoorten. Vooral de kleine dwergvleermuis heeft zijn interesse omdat dit een zeldzame soort is.

Omdat de vleermuizen van Meerzicht pas twee jaar gevolgd worden, is er nog niets te zeggen over trends of ontwikkelingen. Een voorzichtige conclusie durft hij al wel aan: er is genoeg voedsel maar een gebrek aan rustplekken. De koloniekasten en ook spreuwenkasten worden volop gebruikt. Spechtengaten zijn van levensbelang. Overigens niet alleen voor vleermuizen maar ook voor diverse holenbroedende vogels en insecten zoals bijen.

Een aantal van de in dit artikel genoemde gedragingen zijn op beeld vastgelegd. U kunt ze bekijken op ons YouTube kanaal van Natuur in De Onlanden [of via deze link](#)

*Lieselot Smilde (redactie),
op basis van een gesprek met Jochem Duijts, d.d 14 oktober 2023*

Gebruikte bronnen:

*1 Veldgids Vleermuizen van Europa, C. Dietz en A. Kiefer, KNNV
Uitgeverij, Zeist, 2017.*

2 Foto's van soorten en bijschriften:

<https://www.zoogdiervereniging.nl/zoogdiersoorten>

Oever- en waterplanten langs kaden in De Onlanden

Net als vorig jaar zijn ook dit jaar, tussen april en september, inventarisaties gedaan langs een aantal kaden in De Onlanden. Vorig jaar is de vegetatie op de kaden geïnventariseerd. Dit jaar zijn de natte oeverzones en de waterlopen bekeken. Er is geïnventariseerd langs de kaden van Gemaal Broekstukken en van het Eelderdiep. Kadelengtes ter hoogte van de opnamen waren 300 m. Zie voor ligging opnamen onderstaande kaartje.

Langs de kade Gemaal Broekstukken ligt aan beide zijden een sloot, langs de kade Eelderdiep loopt aan de westkant het Eelderdiep en aan de oostkant een sloot. De inventarisaties zijn verricht door

Kaart: Ligging opnamelocaties

Jan Schulte, daarbij een enkele keer ter zijde gestaan door Ellen Vissia of Leo Stockmann. De tabellen 1 en 2 geven de resultaten van de inventarisaties weer.

Overwegend algemene soorten

De aanwezige soorten zijn overwegend algemeen. Bijzondere soorten zijn niet aangetroffen, en dat was de verwachting eigenlijk ook niet.

Zowel voor de natte oeverzone en waterkant als voor het water hebben we te maken met soorten die van matig voedselrijke tot (zeer) voedselrijke omstandigheden houden. Hierbij is gebruik gemaakt van de duiding van de soorten uit Duistermaat, Heukels Flora van Nederland, 2020. Enkele soorten hebben de duiding stikstofrijke omstandigheden: blaartrekkende boterbloem, knikkend tandzaad, moeraskers, waterpeper en zwart tandzaad. Soorten die op (plaatselijke) kwel duiden zijn holpijp en gewone dotterbloem.

Er zijn drie fonteinkruidsoorten aangetroffen in het water: drijvend fonteinkruid, haarfonteinkruid en tener fonteinkruid. Grote

Eelderdiep westzijde kade Eelderdiep
Foto door Leo Stockmann (20230621-142408)

Tabel 1. Planten van natte oeverzones en waterkanten
Bitterzoet
Blaartrekkende boterbloem
Echte koekoeksbloem
Echte valeriaan
Egelboterbloem
Gele lis
Gele waterkers
Gevleugeld hertshooi
Gewone dotterbloem
Gewone smeerwortel
Grauwe wilg
Grote boterbloem
Grote kattenstaart
Grote lisdodde
Harig wilgenroosje
Hennegras
Hoge cyperzegge
Ille zegge
Kale jonker
Kleine waterpepe
Knikkend tandzaad
Koninginnekruid
Liesgras
Mannagras
Moerasandoorn
Moeraskers
Moerasmuur
Moerasrolklaver
Moerasspirea
Moerasvergeet-mij-nietje/ Zompvergeet-mij-nietje
Moeraswalstro
Moeraswederik
Penningkruid
Pluimzegge
Riet
Rietgras
Scherpe zegge
Snavelzegge
Stijve zegge
Watermunt
Waterpeper
Waterzuring
Wolfspoot
Zomprus
Zwart tandzaad
Zwarte els
Zwarte zegge

boterbloem is een soort die vooral voorkomt op laagveen (en rivierklei). Ook de watergentiaan (Eelderdiep) is een soort van o.a. laagveengebied. Voor Drenthe geldt de soort als zeldzaam. Er zijn vijf zeggensoorten gezien in de natte zone dan wel langs de waterkant: hoge cyperzegge, stijve zegge, pluimzegge, ijle zegge en zwarte zegge. Plaatselijk in de oeverzone is opslag (doorgroei) van grauwe wilg en zwarte els aanwezig.

*Sloot oostzijde kade Broekstukken.
Foto door Leo Stockmann (20230621-132505)*

Tabel 2 Waterplanten
Brede waterpest
Drijvend fonteinkruid
Gele plomp
Gewone waterbies
Gewoon sterrenkroos
Grof hoornblad
Groot blaasjeskruid
Grote egelskop
Grote waternavel
Haarfonteinkruid
Holpijp
Kikkerbeet
Klein kroos
Lidsteng
Pijlkruid
Puntkroos
Smalle waterpest
Sterrenkroos srt
Stijve waterranonkel
Tenger fonteinkruid
Veelwortelig kroos
Veenwortel
Watergentiaan

Invasieve exoten

In het waterlopen zijn ook een aantal invasieve exoten te vinden.

In enkele sloten staat de veel voorkomende smalle waterpest. Deze komt oorspronkelijk uit Noord-Amerika en werd in 1941 voor het eerst in Nederland gevonden. Plaatselijk is in het Eelderdiep de zeer veel voorkomende grote waternavel gevonden. Deze komt uit Zuid-Amerika en werd voor het eerst in 1994 in Nederland gevonden (Veldgids exoten, 2013).

Verwijzingen naar natte omstandigheden.

Wie de soortenlijsten doorleest ziet, niet toevallig, naamgevingen in planten die gerelateerd zijn aan natte omstandigheden: namen met drijvend (bij drijvend fonteinkruid), kikker (bij kikkerbeet), water (o.a. bij waterpest), moeras (o.a. bij moerasspirea) en zomp (bij zompvergeet-mij-nietje).

Wie meer wil lezen over de inventarisaties kan het verslag inzien op de site van Natuurbelang De Onlanden (bij publicaties).

Leo Stockmann, Stichting Natuurbelang De Onlanden.

De roerdomp en nog enkele reigerachtigen van De Onlanden

In het artikel 'Op hoge poten in De Onlanden' dat in De Onlanden Nieuwsbrief van mei 2023 verschenen is, zijn onder meer Blauwe reiger, Purperreiger, Grote zilverreiger en Kleine zilverreiger aan de orde gesteld. In het artikel in deze Nieuwsbrief behandelen we nog enkele soorten uit de reigerfamilie: Roerdomp, Kwak, Koereiger en Ralreiger. Voor het beschrijven van deze soorten is weer gebruikgemaakt van de doorgegeven waarnemingen door vrijwilligers aan de site van Natuurbelang De Onlanden. Deze betreffen de jaren 2013 t/m 2022 ([zie de waarnemingen-pagina van de site](#)).

De soorten zijn behoorlijk kleiner dan de Blauwe reiger en de Grote zilverreiger. De grootste is de Roerdomp, 70-80 cm. Veel kleiner zijn de Koereiger, 48-53 cm en de Ralreiger, 43-48 cm. De kleinste reigersoort, het Woudaapje, 33-38 cm, is in de periode 2013 t/m 2022 nooit in De Onlanden waargenomen. De Roerdomp de enige soort die in De Onlanden broedt.

De hierna beschreven soorten vallen op door hun enigszins gedrongen houding. Hun voedsel bestaat uit vissen, kikkers, watersalamanders, kleine waterfauna, kleine zoogdieren (mol, rat, muis), kuikens, allerlei soorten insecten (sprinkhanen, kevers), spinnen en wormen.

1. Roerdomp

De Roerdomp wordt het hele jaar door aangetroffen, zeker in de drassige delen, ruigte (pitrus) en riet. Het aantal meldingen ligt in de maanden maart, april en mei het hoogst en in wat mindere mate in juni. In de maanden daarna en in de eerste maanden van het jaar is het aantal meldingen behoorlijk lager.

Roerdomp, 29 mei 2023. Foto: Ane van Rees.

De eerste Roerdommen laten zich in maart horen, sommige nog wat weinig overtuigend. Het geluid wordt wel

omschreven als een misthoornachtig woemp (Tirions vogelgids, 1987). Een uitgebreidere beschrijving van het geluid staat in Petersons vogelgids, 1984: twee of drie zachte, grommende tonen, daarna een diepe, hoorbare 'inademing', gevolgd door een ver hoorbaar woemp. [Dit YouTube filmpje laat zien hoe de Roerdomp dat doet](#). Het geluid draagt bij gunstige omstandigheden ver, getuige ook de mededeling van een waarnemer van een woempend exemplaar in de Peizermeden die in Peize hoorbaar was, een afstand van ca. 2,5 km. (waarneming 25 maart 2014). In de schemering en in de nacht lijkt de woempactiviteit het grootst te zijn.

Tijdens de broedvogelinventarisaties worden regelmatig meerdere woempende vogels tegelijkertijd gehoord. Er is een maximum van 10 exemplaren genoteerd vanuit het Matslootgebied (5 april 2020, 12 juni 2022) en in het 'Onlandergebied' (27 maart 2014). Volgens Michel Wijnhold, coördinator broedvogeltellingen van Natuurbelang De Onlanden, zijn individuen uit elkaar te houden omdat ze verschillend woempen. (Wijnhold tijdens lezing voor Avifauna Groningen op 22 februari 2023).

Het aantal territoria was 7 in 2013. Met wat schommelingen is dat aantal door de jaren heen opgelopen tot 32 in 2022. Daarmee is De Onlanden een toplocatie geworden in Nederland voor die soort. (Rapport Broedvogels in De Onlanden in 2022). Een strenge winter doet het aantal Roerdommen dat hier dan verblijft, (standvogel) afnemen. Er zijn tot in juni meerdere meldingen gedaan van (meestal) paartjes in baltsvlucht.

Roerdommen worden ook regelmatig vliegend gezien (een tot meerdere exemplaren bijeen) en ook opvliegend vanuit pitrus of riet. Dat opvliegen gebeurt zeker ook tijdens het inventarisatiewerk, met meldingen o.a. van 23 maart 2016, drie exemplaren; van 21 augustus 2019, drie opvliegend; en van 20 maart 2022, 4 exemplaren. Ander gesignaleerd gedrag is: poetsend, zwemmend, sluipend,

lopend (langs een rietkraag, over een pad, over het ijs (28 januari 2017)), zonnend (in een rietkraag maar ook een keer een mannetje boven in het riet op 1 augustus 2018).

Een enkele keer heeft iemand geluk een vogel van dichtbij te kunnen fotograferen of dat een exemplaar zich mooi laat bekijken. Op 9 december 2021 is bij het hoge bruggetje in de Onlandsedijk gezien dat een vogel een enorme vis vangt. In het broedvogelrapport van 2022 staat op blz. 19 een mooie foto van Ane van Rees van een Roerdomp met een nog niet volgroeide Zeelt in de snavel. Op 22 juni 2019 is gezien dat een Bruine kiekendief een opvliegende Roerdomp probeerde te slaan.

Koereiger, 17 mei. 2022. Foto: Ane van Rees.

Bij het aannemen van de zogenaamde paalhouding bij onraad valt de vogel in een rietvegetatie nauwelijks op.

2. Kwak

Waarnemingen van de Kwak dateren uit de jaren 2015 (mogelijk), 2016 en 2017. Het betreft enkele waarnemingen van volwassenen en juvenielen in de maanden mei t/m augustus. Een latere waarneming is die van 12 november 2016: een volwassen exemplaar dat opvliegt uit de Berging Sandebuurt, aan de zuidoostkant van het Leekstermeer.

*Roerdomp met Zeelt, Lettelberter Petten
Foto: Ane van Rees.*

Er is geen bewijs van broeden van de Kwak in De Onlanden. Elders in Nederland broedende vogels zijn regelmatig losgelaten of het zijn ontsnapte vogels uit dierentuinen zoals Artis (Amsterdam) en Avifauna (Alphen aan de Rijn). (Handboek Vogels van Nederland, 2009). Wilde Kwakken verblijven in de winter in Afrika, ten zuiden van de Sahel.

3. Koereiger

Er zijn geen waarnemingen bekend uit de jaren 2013, 2015, 2017 en 2018. De meeste, maar schaarse waarnemingen uit de andere jaren betreffen solitaire vogels. Waarnemingen zijn gedaan in de maanden maart t/m mei en september t/m december.

Juvenile Kwak. Foto: Hannie de Graaff.

Tussen koeien foeragerende exemplaren zijn expliciet gemeld op 2 april 2021 en op 24 oktober 2021.

In mei 2022 is een Koereiger bijna twee weken lang aanwezig geweest bij het Beeld, foeragerend tussen de koeien. Koeien zorgen voor opvliegende insecten en door het opentrappen van de bodem worden bodemdiertjes bereikbaar voor de Koereigers. De verbintenis met koeien komt ook tot uiting in zijn naamgeving in het buitenland: Cattle Egret (Eng), Kuhreiher (Dui) en Héron garde-boeuf (Fra). (Petersons Vogelgids, 1984).

De Koereiger broedt nauwelijks in Nederland, maar er waren in 2022 succesvolle broedparen in het Overijsselse Weerribben-Wiedengebied en in De Biesbosch. Als trekvogel en overwinteraar doet de soort het in de laatste jaren qua aantal steeds beter. In 2022 was er ergens in Nederland een slaapplek met 70 koereigers.

4. Ralreiger

Alleen in 2016 zijn enkele meldingen gedaan. Bij de vier waarnemingen in begin juni zou het waarschijnlijk om dezelfde vogel kunnen gaan. Het is zelfs niet uitgesloten dat de twee waarnemingen in de tweede helft van juli ook die vogel betreffen. De laatste jaren worden in Nederland meer Ralreigers gezien. Gebroed wordt er echter al sinds lange tijd niet meer. De toekomst

Het is niet onlogisch te denken dat in de (nabije?) toekomst enkele van de in dit en het vorige artikel eens zullen broeden in De Onlanden. Een beschouwing hierover is stof voor een ander artikel.

Dank

Met dank aan de vrijwillige vogelaars voor het melden van hun waarnemingen op de site van Stichting Natuurbelang De Onlanden en Michel Wijnhold die het concept van dit artikel doorlas.

Leo Stockmann, Stichting Natuurbelang De Onlanden.

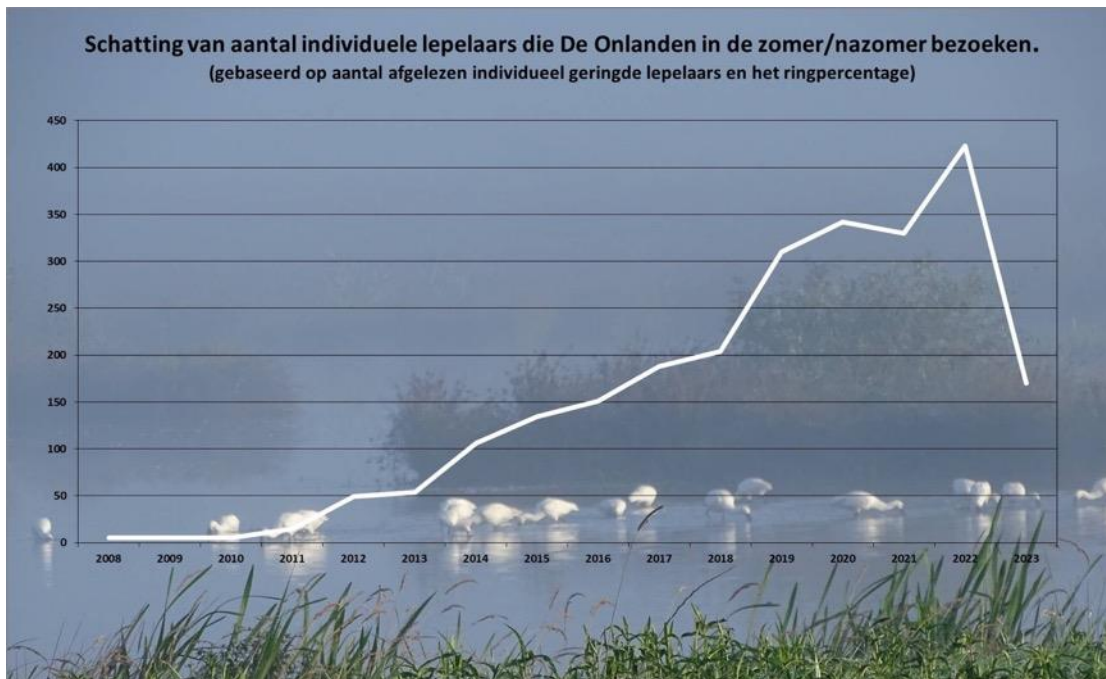
Gebruikte Literatuur:

- 1 *Broedvogels in De Onlanden 2022. Rapport Stichting Natuurbelang De Onlanden, 2022*
- 2 *Elseviers gids van de Europese vogels. Elsevier-Amsterdam/Brussel 5e druk, 1982*
- 3 *Handboek Vogels van Nederland. KNNV Uitgeverij Zeist, 2009*
- 4 *Het Beste Vogelboek. The Reader's Digest Amsterdam, 1972*
- 5 *Petersons vogelgids. Elsevier-Amsterdam/Brussel 17e druk, 1984*
- 6 *Tirions vogelgids. Tirion Baarn, 1987*

Lepelaars in De Onlanden 2023, een korte update

In eerdere nieuwsbrieven is al vaker geschreven over de opkomst van de lepelaars in De Onlanden. Ook in het meest recente nummer van Drentse Vogels (het tijdschrift van Werkgroep Avifauna Drenthe) is uitgebreid ingegaan op het voorkomen van lepelaars in De Onlanden ([klik hier voor de link naar dat artikel](#)).

Het onderzoek naar lepelaars in De Onlanden is ook in de zomer van 2023 weer voortgezet en daarbij is een opvallende trendbreuk zichtbaar. Na jaren van toename laat 2023 een forse terugval zien in het aantal individuen dat in de nazomer De Onlanden aan doet. Van circa 423 individuen in 2022 naar zo'n 170 individuen in 2023. De enorme afname roept de vraag op of dit een reden tot zorg moet zijn of dat er wat anders aan de hand is.

Er zijn 3 mogelijke oorzaken die gezamenlijk voor de afname in 2023 gezorgd kunnen hebben. Zeker is dat de zeer recent aangelegde waterbergingsgebieden in het Westerkwartier ook in trek zijn bij de lepelaars. Op basis van geringde lepelaars weten we dat er vogels uit De Onlanden verhuisd zijn naar deze gebieden.

Verder lijkt het erop dat een deel van de broedvogels van Schiermonnikoog dit jaar in de Waddenzee zijn blijven hangen terwijl ze in andere jaren na het broedseizoen de Waddenzee verruilden voor De Onlanden. Mogelijk dat de voedselomstandigheden deze zomer gunstiger waren in de Waddenzee dan in De Onlanden. Voor een deel was De Onlanden in 2023 ook minder geschikt voor lepelaars door de lage waterstanden. Polder/waterbergingsgebied De Jarrens, een belangrijk foerageergebied in periode 2017-2022, was bijvoorbeeld in 2023 ongeschikt als foerageergebied vanwege de lage waterstand.

Een derde oorzaak heeft te maken met het weer. In sommige jaren doen veel lepelaars uit het Duitse en Deense wadengebied De Onlanden aan als korte tussenstop (enkele dagen) op weg naar het zuiden. Dit jaar zijn er relatief weinig Duitse en geen Deense vogels gezien in De Onlanden. Wel zijn er grotere groepen overtrekkend gezien die vermoedelijk vanwege de gunstige weersituatie doorgevlogen zijn i.p.v. dat ze in De Onlanden een tussenstop gemaakt hebben. Zo zag Sjoerd Geelink op de ochtend van 8 oktober boven de Bolmert in totaal 134 lepelaars overvliegen in westelijke richting. Ook een met zender uitgeruste vogel (George; wit:ND46) is op de ochtend van 8 oktober vanuit de Jadebussen (D) vertrokken en over De Onlanden gevlogen (bron: [Global Flyway Network](#))

Het is jammer, vanuit menselijk oogpunt gezien, dat er minder lepelaars in De Onlanden waren in de nazomer van 2023 maar vooralsnog is er geen reden tot zorg. De afname lijkt logisch te verklaren. Een samenloop van omstandigheden lijkt voor de lokaal sterk terugval gezorgd te hebben.

René Oosterhuis.

*U ontvangt deze nieuwsbrief omdat u zich geabonneerd hebt op de nieuwsbrief van de stichting
Natuurbelang De Onlanden.*

Met vragen kunt u contact opnemen via info@deonlanden.nl.

*Wilt u het werk van onze stichting steunen, meldt u dan aan als Onlander via onze website:
www.deonlanden.nl*